

Werkgroepen

Dagvlinders (Rhopalocera: 0012)

Over de activiteiten op het gebied van de dagvlinders heeft al een tijd niets meer in de EIS-nieuwsbrief gestaan. Daarom is het tijd voor een kort overzicht van de activiteiten van De Vlinderstichting.

Atlas

De atlas van Marnix Tax dateert alweer uit 1989. In de afgelopen tien jaar is een grote schat aan nieuwe informatie verzameld over de verspreiding van dagvlinders. In het bestand zitten nu bijna 600.000 waarnemingen van dagvlinders van na 1989. Het is daarom tijd voor een nieuwe atlas. De voorbereidingen zijn inmiddels getroffen. We mikken op publicatie in 2002. Als alles goed gaat zal de atlas een deel van de serie Nederlandse Fauna worden. Van alle provincies is een overzicht van 'witte hokken' gemaakt. Geïnteresseerden kunnen dit overzicht bij ons opvragen.

We werken echter niet alleen aan de landelijke atlas. Momenteel wordt hard gewerkt aan de provinciale atlassen op kilometerhokniveau van Friesland en Limburg. De Vlinderwerkgroep Drenthe bereidt een atlas van deze provincie voor. Atlassen van de dagvlinders van Zeeland en de duinen zijn in voorbereiding, maar liggen wat verder weg.

Bescherming

In het kader van de bescherming van dagvlinders is De Vlinderstichting nauw betrokken bij de nieuwe ontwikkelingen in het kader van het Programma Beheer en het soortenbeleid. In de afgelopen jaren zijn omvangrijke studies verricht naar de verspreiding en bescherming van de veldparelmoervlinder, zilveren maan, grote vuurvvlinder, heidegentiaanblauwtje, veenhooibeestje, veenbesparelmoervlinder en veenbesblauwtje. De bedoeling is dat deze studies snel zullen uitmonden in soortbeschermingsplannen om zo de concrete bescherming vorm te geven.

Monitoring

Het Meetnet Dagvlinders bestaat dit jaar tien jaar. We zijn nu in staat om voor vrijwel alle soorten uitspraken te doen over de landelijke trend. Momenteel zijn we ook bezig met andere toepassingen, zoals het berekenen van indexen voor de verschillende fysisch-geografische regio's. Ook hebben we nu in het kader van de Ecologische Kapitaal Index een inschatting gemaakt van de landelijke index in 1950.

Voorlichting en educatie

De Vlinderstichting werkt aan draagvlakvergroting voor de natuurbescherming door regelmatig aandacht te besteden aan vlinders en libellen in de pers en door activiteiten op scholen, KNNV-afdelingen, IVN-groepen en andere organisaties als tuinverenigingen. In december worden workshops voor beheerders georganiseerd over het beheer van de leefgebieden van het heidegentiaanblauwtje (vochtige heide en blauw-

graslanden). Dit is een uitvloeisel van het landelijke onderzoek naar de verspreiding en ecologie van deze vlinder.

Dagactieve nachtvlinders

Op dit moment wordt de laatste hand gelegd aan de voorlopige atlas van dagactieve nachtvlinders. Hierin worden onder andere de resultaten verwerkt van een publieksproject dat is uitgevoerd in samenwerking met de KNNV waarbij waarnemingen zijn verzameld van acht attractieve dagactieve nachtvlinders. Een ander aandachtspunt dit jaar zijn de heideterreinen van Drenthe geweest. Het overzicht over welke dagactieve nachtvlinders hier aanwezig zijn is nu vrij goed. Tevens is aandacht besteed aan de ecologie van de rupsen.

Samenwerking

Het krachtenveld in het natuurbeleid is continu aan verandering onderhevig. In toenemende mate worden de PGO's geraadpleegd en steeds meer wordt een beroep op de PGO's gedaan om intensiever met elkaar samen te werken. EIS en De Vlinderstichting doen dat in het kader van de VOFF (Vereniging Onderzoek Flora en Fauna). We voorzien dat er in toekomst nog betere afspraken zullen worden gemaakt om deze samenwerking vorm te geven.

Robert Ketelaar & Kars Veling

Bijen, wespen en mieren (Hymenoptera: Aculeata: 0014 e.a.)

Wespen- en mierenatlas

In de vorige EIS-nieuwsbrief heeft u kunnen lezen dat het oorspronkelijke plan voor een aculeatenatlas is aangepast. Er wordt nu gewerkt aan een atlas van wespen en mieren in de serie Nederlandse Fauna. De bijen zijn over een aantal jaar aan de beurt. In 1999 is wel de 'Voorlopige atlas van de Nederlandse bijen' verschenen. Deze dient als basis voor nieuw veldwerk.

De werkzaamheden aan de wespen- en mierenatlas zijn in volle gang. Veel teksten zijn al in een ver gevorderd stadium en er wordt naar gestreefd het manuscript komend voorjaar gereed te hebben. Door het grote aantal medewerkers lijkt dit haalbaar. Een groot deel van de oorspronkelijke soort- en familieteksten is afkomstig van Virgilius Lefebvre, André van Loon, Theo Peeters en Jeroen de Rond. Aan deze teksten wordt nu verder gewerkt door Wim Klein (Sphecidae), Hans Nieuwenhuijsen (Pompilidae), Theo Peeters (Chrysididae en enkele Vespoidea), Jeroen de Rond (verschillende Chrysididae) en Jan Smit (Vespididae). Voor de inleidende hoofdstukken zijn deels weer andere specialisten ingeschakeld: Cees van Achterberg, Koos Boomsma, Bram Mabelis en Hayo Velthuis. Het schrijfwerk wordt vanuit het centraal bureau gecoördineerd door Menno Reemer.

Achteruitgang Nederlandse bijen

Uit de voorlopige bijenatlas en een rapport dat EIS-Nederland schreef voor Natuurmonumenten bleek dat het slecht gesteld is met de Nederlandse bijen. EIS was benieuwd naar de mogelijke oorzaken hiervan, en vroeg zich af of er iets aan te doen is. Op 2 juli werd daarom in Naturalis een bijeenkomst georganiseerd, waar over deze vragen gediscussieerd kon worden. Deze bijeenkomst werd bezocht door 18 deskundigen. Een groot deel hiervan bestond uit bijenkenners van entomologische organisaties als EIS en de NEV, maar er waren ook vertegenwoordigers aanwezig van de imkersvereniging, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Bionieuws.

Iedereen was het er over eens dat veel bijensoorten gedurende de eeuw hard achteruit zijn gegaan. Als mogelijke oorzaken werden genoemd: verarming van de flora, het verdwijnen van microreliëf uit het landschap, concurrentie met de honingbij en specifieke, lokale verschijnselen als verdroging en dichtgroei van kale grond. Als maatregelen zijn onder andere genoemd: het inrichten van 'bijenreservaten' met geschikte microhabitats, het meerjarig laten braakliggen van terreinen, een folder met praktische beheerstips voor beheerders van natuurgebieden en het aanhalen van contacten met landbouworganisaties. Na de discussie, die 's ochtends plaatsvond, was een excursie georganiseerd naar het duingebied Berkheide. Een uitgebreid verslag van de discussie kan aangevraagd worden bij het centraal bureau.

Momenteel wordt aanvullende financiering gezocht voor de folder en een nadere analyse van het bestand. We willen graag goed uitzoeken of bijen meer achteruit gaan dan andere groepen en of er binnen de bijen groepen te onderscheiden zijn die speciaal kwetsbaar zijn. De resultaten zullen in een artikel voor De Levende Natuur worden samengevat.

Bijen in terreinen van Natuurmonumenten

Afgelopen voorjaar heeft EIS-Nederland een rapport afgerond over de bijen in terreinen van vereniging Natuurmonumenten. In overleg zijn vervolgens enkele gebieden uitgekozen met uiteenlopende biotopen, waarvan Natuurmonumenten de bijenfauna beter wil leren kennen. Aan de hand van deze gegevens zal geprobeerd worden om concrete beheersmaatregelen op te stellen, die gunstig zijn voor de bijenfauna in deze gebieden. EIS-Nederland heeft hiervoor de hulp ingeroepen van enkele vrijwillige medewerkers, die de gebieden inventariseren. Afgelopen zomer zijn alle gebieden weliswaar bezocht, maar door omstandigheden is dit pas laat in het seizoen gebeurd, waardoor er nog weinig gegevens verzameld zijn. In 2000 zullen meer bezoeken plaatsvinden, en na de zomer brengt EIS-Nederland verslag uit aan Natuurmonumenten.

Het rapport 'Bijen in terreinen van Natuurmonumenten' kan aangevraagd worden bij het centraal bureau (f 20,-). Ook de voorlopige bijenatlas is nog verkrijgbaar (f 17,50).

Menno Reemer

tel.: 071-5687594 of 5687670

e-mail: reemer@naturalis.nnm.nl

Zweefvliegen (Syrphidae: 0025)

Het project 'De verspreiding en ecologie van de Nederlandse zweefvliegen (Syrphidae)' heeft zich in het afgelopen jaar stormachtig ontwikkeld. Nadat in 1998 de 'Voorlopige Atlas van de Nederlandse Zweefvliegen' verscheen, is het project goed op gang gekomen (hierover meer in EIS-nieuwsbrief 28). Er zijn nu meer dan 250 vrijwillige medewerkers en er komen flink wat waarnemingen binnen. Er komen drie Zweefvliegennieuwsbrieven per jaar uit. In 1999 zijn opnames gemaakt voor het jeugdprogramma het Klokhuis, waarbij het zweefvliegenproject centraal staat. Deze aflevering zal begin 2000 worden uitgezonden. Dankzij subsidies van het Prins Bernhard Fonds, Wereld Natuur Fonds en Vereniging Natuurmonumenten zijn per half oktober twee betaalde medewerkers aangesteld (Menno Reemer en John Smit), die werkzaam zijn op het centraal bureau van EIS-Nederland. Menno en John zullen de komende drie jaar ieder twee dagen per week aan het project werken. Zij zijn het eerste aanspreekpunt voor de vrijwilligers die de gegevens aanleveren. Vanuit deze rol zullen zij ook het veldwerk in de komende jaren begeleiden. Daarnaast zullen zij het grootste deel van de collecties in Amsterdam en Leiden determineren en alle gegevens in de landelijke databank Nederlandse Zweefvliegen verwerken. Uiteindelijk gaan zij ook een groot deel van het schrijf- en redactiewerk verrichten voor de verspreidingsatlas, die in 2004 uitkomt. Verder zullen zij zich bezighouden met allerlei zweefvliegenklusjes die zich aandienen, zoals de organisatie van de 'Landelijke Zweefvliedag' op 19 februari 2000.

De aansturing van de betaalde medewerkers gebeurt vanuit de samenwerkende organisaties binnen het project (NJN, NEV sectie Diptera, EIS), verenigd in de Commissie Nederlandse Zweefvliegen. Deze commissie van ongeveer tien leden zal – onder voorzitterschap van Wouter van Steenis – zelf ook nog veel werk gaan verzetten. Zo gaan Peter van Helsdingen en Theo Zeegers verder met het aanvragen van subsidies, Bart Achterkamp voert de redactie van de nieuwsbrief en Liane Lankreijer houdt zich bezig met de aanpak van de ecologie van de Nederlandse zweefvliegen en enkele publicitaire zaken. Wouter van Steenis en Theo Zeegers zijn aanspreekpunt waar het gaat om determinatieproblemen.

De komende maanden zal er veel collectiewerk verricht worden. Naast het opnemen van de grote collecties in Amsterdam en Leiden door Menno en John, zal de collectie van het Natuurmuseum in Enschede opgenomen worden door leden van de Commissie Nederlandse Zweefvliegen. Ook organiseert de commissie een discussie over de ecologie van zweefvliegen en wordt er gewerkt aan een 'zoekkaart' waarop enkele algemene soorten staan afgebeeld. Menno Reemer werkt aan een zweefvliegenveldgids voor de Jeugdbonds-uitgeverij, die voor het volgende seizoen uitkomt. Bastiaan Wakkie heeft een website over zweefvliegen gemaakt, te vinden op <http://fly.to/syrphidae>.

Kortom, er gebeurt veel en we hopen dat er nog veel waarnemingen zullen binnenkomen. Bij deze roepen we iedereen die nog waarnemingen of collectiemateriaal van zweefvliegen heeft op om deze aan ons door te geven. Hiervoor zijn speciale formulieren beschikbaar, maar waarnemingen kunnen ook in databestanden worden aangeleverd. Iedereen die van plan is om waarnemingen te gaan verrichten is zeer welkom

als waarnemer bij het Zweefvliegenproject. Ook personen die wel een zweefvliegencollectie bezitten, maar zelf geen tijd hebben om gegevens door te geven, wordt verzocht contact met ons op te nemen.

Voor aanmeldingen, formulieren, vragen, opmerkingen, determinatieproblemen etc. zijn Menno en John te bereiken op het centraal bureau van EIS-Nederland. Als zij niet aanwezig zijn dan kunnen vragen altijd doorgespeeld worden via André van Loon of Roy Kleukers.

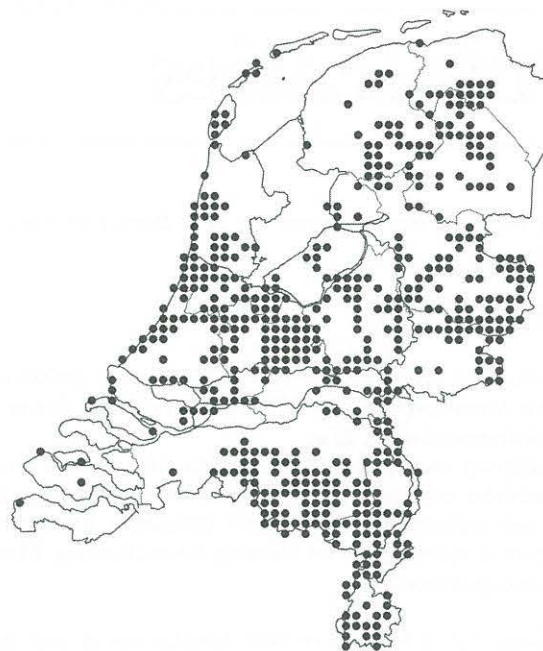
Menno Reemer & John Smit
tel.: 071-5687594 of 5687670
e-mail: reemer@naturalis.nnm.nl / smitj@naturalis.nnm.nl

Libellen (Odonata: 1504)

Libellen blijven verbazen. We denken ondertussen al heel wat te weten, maar afgelopen veldseizoen werden we wederom verrast. De aanwezigheid van rivierrombout in de Waal was bekend, maar dat er honderden (verse) exemplaren gevonden kunnen worden als je op het juiste moment langs de rivier loopt, was toch sensationeel. En dat niet alleen langs de Waal bij Nijmegen; ze zijn gevonden tot in de provincie Zuid-Holland (Biesbosch) en ook langs de Nederrijn. Het kan echter nog gekker: een heuse uitgestorven soort terugvinden. Een excursie van de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie (NVL) ontdekte in De Weerribben de sinds 1956 niet meer waargenomen donkere waterjuffer. De aanwezigheid van verschillende exemplaren duidt gelukkig op een populatie. Toch geweldig dat het in ons landje nog mogelijk is zo'n ontdekking te doen!

Waarnemingen van gewone en bijzondere soorten worden nog steeds verzameld. Het kaartje laat zien waar informatie uit 1998 vandaan is gekomen. Het is goed te zien dat de inventarisatieinspanning nauwelijks is afgenomen na afloop van het libellenproject.

De aandacht van de libellenwaarnemers is niet alleen gericht op soorten en verspreiding, ook aantalsontwikkelingen van populaties worden gevolgd. Dit gebeurt binnen het kader van het Meetnet Libellen dat door De Vlinderstichting in samenwerking met het CBS wordt georganiseerd. In 1998 is het Meetnet officieel van start gegaan en is nu uitgegroeid tot 335 routes met een totale lengte van bijna 100 kilometer. De zeldzame laagveensoorten zijn momenteel goed gedekt. Ook in de duinen zijn nu redelijk veel routes. Waar nog behoefte aan is zijn routes in het stedelijk gebied, langs beken in het

Libellenwaarnemingen in 1998. De 17.000 in 1998 verzamelde waarnemingen van libellen zijn redelijk goed over Nederland verdeeld. Helaas werd een aantal traditionele 'witte gebieden' (o.a. Zeeland en de Flevopolder) weer slecht bezocht. Verheugend is het dat het normaal slecht onderzochte Noord-Holland in 1998 relatief veel aandacht kreeg.

oosten en zuiden van Nederland en vennen in Drenthe en Noord-Brabant.

Na een hapering van meer dan driekwart jaar is recent het tijdschrift *Brachytron* verschenen. Om de ontstane achterstand weg te werken zijn er in één keer twee nummers verschenen met daarin aandacht voor o.a. de noordse winterjuffer in De Weerribben en de Kuinderplas en recente ontwikkelingen in de libellenfauna van de Hollandse en Zeeuwse Duinen. De echte libellenliefhebber is voor zijn snelle informatiebehoefte echter niet van dit tijdschrift afhankelijk, zij zijn aangesloten op de e-mailnieuwsbrief van de NVL. Wellicht een idee, aanmelden kan op het adres whydah@worldaccess.nl, ook voor niet-leden.

Michiel van der Weide